

УДК:371.13/16(09)

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри педагогіки і педагогічної

майстерності Головкова Марина Михайлівна

студентка IV курсу Німченко Олена Олександрівна

Мелітопольський державний педагогічний

університет імені Богдана Хмельницького

Зміст педагогічної складової у професійній підготовці майбутніх вчителів

Анотація. У статті схарактеризовано головні аспекти педагогічної складової професійної підготовки вчителів; підкреслено необхідність теоретичної та практичної підготовки, поєднання спеціальної і загальноосвітньої підготовки. Обґрунтовано роль педагогіки в системі педагогічної підготовки.

Ключові слова: педагогічна складова; загальна, спеціальна, теоретична та практична підготовка; майбутні вчителі; педагогіка.

Аннотация. В статье охарактеризованы основные аспекты педагогической составляющей профессиональной подготовки учителей; подчеркнута необходимость теоретической и практической подготовки, соединения специальной и общеобразовательной подготовки. Обоснована роль педагогики в системе педагогической подготовки.

Ключевые слова: педагогическая составляющая; общая, специальная, теоретическая и практическая подготовка; будущие учителя; педагогика.

Annotation. The article provides a description of the main aspects of the educational component of teacher training; underlined the need for theoretical and practical training, the compounds of general education and special. Substantiates the role of pedagogy in the system of teacher training.

Keywords: pedagogical component; of the total, special, theoretical and practical training; future teachers; pedagogy.

Вступ Суспільна потреба в ініціативних, авторитетних, всебічно освічених фахівцях, здатних до подальшого розвитку і самонавчання, духовного і професійного вдосконалення актуалізує соціальне замовлення на підготовку педагогів нової генерації, здатних не лише до оволодіння сучасними інформаційними і педагогічними технологіями, а й до особистого діалогу з учнями, свідомих у ставленні до обраної професії як творчої місії. Це зумовлює проектування професійно-педагогічної діяльності, обґрунтування ключових компетенцій учительського фаху, спрямовує дослідників на пошуки ефективних шляхів удосконалення професійно-педагогічної підготовки, створення умов, що стимулюють фахове зростання вчителів, узгодження між професійним самовизначенням і професійним відбором до системи педагогічної освіти. За таких умов зростає вагомість історико-педагогічних досліджень, в яких розглядаються теоретичні питання та узагальнюється досвід підготовки вчителів до здійснення професійно-педагогічної діяльності. Звернення до історичних джерел науково-педагогічної думки надає змогу виявити умови і закономірності активізації творчого потенціалу вчителя, визначити суттєві характеристики педагогічної професії.

Проблема підготовки педагогічних кадрів завжди була актуальною, досліджувалися різні її грані: психологічні, фізіологічні, педагогічні, філософські тощо. Питання історико-педагогічної підготовки майбутніх учителів, підготовки їх в історичній ретроспективі розглядалися Н. Дем'яненко, О. Глузманом, С. Золотухіною, Л. Зеленською, О. Поповою, О. Іоновою.

Формулювання мети статті та завдань. На підставі вивчення історико-педагогічних джерел, архівних матеріалів актуалізувати і окреслити аспекти педагогічної складової у професійній підготовці майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу статті. Аналіз змісту педагогічної підготовки майбутніх учителів свідчить про надзвичайну його актуальність в сучасних умовах розбудови національної освіти. Готуючи учителя

загальноосвітньої школи XXI століття сучасним вищим педагогічним навчальним закладам варто використовувати раціональні зерна із досвіду роботи учительських семінарій, які були першими навчальними закладами, що готували вчителів народної школи в Україні у другій половині XIX – початку XX століття. В той час питання про підготовку вчителів народних шкіл перестав бути суто теоретичним. Практична необхідність у підготовлених вчителів змусило уряд і земство одностайно прагнути до відкриття учительських семінарій, чоловічих та жіночих шкіл, нести витрати на підготовку вчителів і вчительок. Аналіз історико-педагогічних джерел переконує в тому, що в педагогічній теорії у другій половині XIX – початку XX століття були вироблені досить ґрунтовні вимоги до професійно-педагогічної підготовки педагогічних працівників. Це зумовлювалось тим, що для України, як і в цілому для Російської імперії, які вступили на той час на шлях загальноєвропейського розвитку, досить гостро постала проблема підготовки педагога згідно зі «світовими стандартами». З іншого боку – виникла необхідність розвитку національного ідеалу вчителя. Завдання, які стояли перед педагогічними працівниками на межі століть вимагали від них глибоких професійних знань, вірності своїй справі, високих моральних якостей, ретельної підготовки. Виходячи з вищезазначених позицій, вітчизняні педагоги досліджуваного періоду, зокрема Б. Грінченко, М. Демков, В. Короленко, М. Корф, С. Миропольський, М. Пирогов, К.Ушинський та інші відзначали, що процес формування високого професіоналізму викладацьких кадрів повинен здійснюватись під впливом трьох тенденцій: особистісної (вчитель як творець педагогічного процесу, надає йому деякого особистісного відтінку), загальнолюдської (вчитель повинен бути духовно-розвиненою особистістю взагалі, здатною органічно входити до будь-якого суспільства, реалізовувати себе як особистість і професіонал у будь-якому середовищі), національної (вчитель має глибоко розуміти національні особливості, вивчати історію, культуру, мову, традиції, звичаї свого народу і виховувати дітей так, щоб вони були рідними своєму народу за духом, переконанням та ідеалами.) [10, с.10].

Проаналізовані історико-педагогічні матеріали дають можливість стверджувати, що С. Миропольський неодноразово звертав увагу суспільства на те, що вчителі народних шкіл погано підготовлені, не мають практичного досвіду. Вчений був переконаний, що успішний розвиток народної освіти неможливий без спеціальної підготовки вчителів народних шкіл до професійно-педагогічної діяльності. Історико-педагогічні джерела, що висвітлюють життя і діяльність Харківської недільної чоловічої школи, дозволили нам розкрити основні аспекти підготовки вчителів С. Миропольським при Харківській духовній семінарії, де він працював викладачем педагогічного курсу. Слід зазначити, що педагогічні курси в той період відкривалися як на півзахід, так як у Міністерства не вистачало коштів на підготовку та будівництво учительських семінарій.

Пред'являючи досить високі вимоги до особистості педагога С. Миропольський вбачав доцільним поєднання спеціальної та загальноосвітньої його підготовки. Лише одна спеціальна освіта зробить з учителя механічних виконавців, а не педагогів, «...такі вчителі будуть дресирувати, а не вчити», - писав він у праці «До питання про освіту народних вчителів»[7, с.162.]. Педагогіка, як навчальний предмет, за переконанням С. Миропольського, повинна займати значне місце в підготовці вчителя. Розкриваючи значну роль педагогіки в професійній підготовці вчителя, С. Миропольський виходив з того, що «...педагогіка вносить розумний погляд на життя, на наші відношення, висвітлює новим світлом наше темне минуле, вчить розкривати та аналізувати найглибші й непомітні явища в галузі виховання, привчає послідовників своїх знаходити насолоду в педагогічній праці і ставить слухачів своїх обличчям до обличчя з живою потребою народної освіти, розкриває перед ними справжній і живий сенс життя та його явищ» [5, с.150]. Він протестував проти поверхневого ставлення до педагогічної науки, коли кожен, вичитавши кілька «останніх слів науки, минаючи важкий шлях, яким здобуті результати, вважав себе знавцем справи і сміливо брався керувати громадською думкою в цій області» [4, с.41]. Викладання педагогіки в семінарії значно полегшувалося тим, що вихованці

попередньо вивчали курс психології, яка була поставлена дуже серйозно і для цього існувало ґрунтовне керівництво Чистовича. С. Міропольський звертав увагу прогресивної інтелігенції на те, що ще в 1671 році Я. Коменський намагався поставити елементарне навчання на психологічну основу, а нині ця вимога-загально визнаний закон педагогіки. «Вчити майбутнього учителя народної школи тільки дидактиці, - писав він, - означало майже те саме, що навчати медиків тільки рецептурі, такі вчителі будуть тільки псувати дітей своєю технікою, думаючи, що вони працюють за усіма правилами мистецтва» [9, с.113]. Для знайомства слухачів педагогічних курсів з методикою і для збереження єдності занять школи та вчительської діяльності С. Міропольський розробив ряд загальнодоступних лекцій з педагогіки. За допомогою лекцій С. Міропольський намагався розкрити слухачам сутність їх покликання, сенс педагогічної праці, її основи, цілі, завдання і засоби. Докладно розглянув і запропагував кращу методику навчання предметів елементарної школи, охарактеризував сутність виховуючого навчання, його засоби, завдання, обсяг. Він писав: «Я вчив вихованців знаходити насолоду в цій справі, намагався пробудити в них чисту любов до неї, любов, яка повинна послужити насамперед їх особистісному відродженню і без якої вони не мають право на учительство ...» [3, с.223]. На основі особистісного досвіду С. Міропольський прийшов до висновку, що викладання педагогіки - це справа одночасно і легка і важка, залежно від того, як ставиться викладач до своєї справи. Він звертав увагу на те, що правильне викладання вимагає від викладача багато знань, досвідченості та практичного такту.

С. Міропольський теоретично обґрунтував і перевіряв на практиці систему педагогічної підготовки домашніх наставників у додаткових педагогічних класах при жіночих гімназіях. Підготовка передбачала теоретичні заняття, а саме: відвідування лекцій з курсу педагогіки і дидактики; самостійну роботу з педагогічної літературою; рішення різноманітних завдань, питань психолого-педагогічного характеру. Значущість теоретичної підготовки майбутніх учителів С. Міропольський вбачав у тому, що «вона застережує їх

від помилок і визволяє від марної праці, зберігає сили, бо теорія - загальний результат вікових дослідів різних часів і народів, готує до практичної діяльності, полегшує власний досвід»[7]. Учителю завдяки знанням теорії набуває здатності і вміння розуміти педагогічні явища, узагальнювати, пов'язувати усі різноманітні прийоми з метою виховання та навчання. Теоретична підготовка збагачує необхідним запасом наукових відомостей, дисциплінує думку і дає навички до всебічної обробки педагогічних питань, формує в учителя здібність самостійно і критично ставитися до виховання особистості.

Поряд з цим підготовка майбутніх учителів, за думкою С. Миропольського, вимагала також використання різних форм практичної діяльності: відвідування уроків гімназичного викладання, складання конспектів з їх оцінкою і ретельним аналізом; практичне керівництво ученицями молодших класів і здійснення виховного нагляду за ними; складання щоденників з описом прийомів навчання; письмові роботи: переклади, твори, які готували учениць до практичної діяльності. Щоденники, - писав С. Миропольський, - можуть бути корисними для правильної організації викладання. У своїх щоденниках майбутні вчительки намагалися визначити причину неуспішності навчання, з'ясувати характер утруднень, накреслити шляхи формування інтересу до знань різноманітними прийомами і засобами. С. Миропольський вважав, що на щоденники потрібно дивитися як на досить самостійну педагогічну роботу, яка заснована не тільки на книжковому вивченні предмета, а й на особистому досвіді, спостереженні, живому аналізі дитячої особистості, усвідомленні умов успішності навчання і виховання. У письмових роботах вихованок розглядалися питання теорії виховання і навчання, історії педагогіки, громадського та сімейного виховання. Творам з педагогіки С. Миропольський приділяв значну увагу, вважаючи, що у процесі роботи над творами майбутні вчительки не тільки набувають знань, а й оволодівають дослідницькими навичками, вміннями обговорення теоретичних питань виховання і навчання.

Ця робота вимагала ознайомлення, засвоєння матеріалу вказаних посібників і джерел, перевірки навчального матеріалу, оволодіння навичками усного та письмового викладання питань психолого-педагогічного і філософського характеру. У творах вихованок відображувалась їх розумова зрілість, ступінь підготовки до специфіки учительської праці. Особливого значення С. Миропольський надавав набуттю майбутніми учителями власного досвіду викладання: складання програм і конспектів уроків. Конспект показувався наставнику - керівнику і згідно із зауваженнями дороблявся. Потім урок проводився у присутності педагогічної комісії, інших учениць з наступним обговоренням. Про них він писав: «Я міг безпосередньо, у невимушеній бесіді познайомитися з запасом знань вихованок, із рівнем їх розвитку, поглядом на різні питання, їх розумінням учительської практики, взаємними співвідношеннями»[3]. Обов'язковим елементом навчання в педагогічних класах було вивчення праць закордонних педагогів, що дозволяло майбутнім вчителям вдосконалюватися в перекладах і служило дуже корисним матеріалом для вивчення самої науки про виховання.

Викладаючи педагогіку, С. Миропольський прагнув від слухачів вивчення не підручника, а самого предмету, так як підручники і керівництва того періоду були, не тільки на його погляд, не дуже вдалими. В ході дослідження встановлено, що С. Миропольський з особливою увагою ставився до написання підручників з педагогіки і висував наступні вимоги при їх складанні: за відсутності самостійності укладачі повинні мати під руками і користуватися найбільш капітальними трудами в даній галузі; розташування і вибір навчального матеріалу повинен відповідати педагогічним вимогам підручника; передача досягнень сучасної науки повинна бути пристосована до педагогічних цілей керівництва. С. Миропольський підкреслював, що не можна написати хорошого підручника з педагогіки, сидячи в кабінеті, не відвідуючи шкіл, не працюючи практично у цій галузі, обмежуючись виключно теоретичним вивченням науки. «Це буде кабінетний твір, який не винесе негараздів і випробувань справи, пробного каменя всієї теорії» [9, с.110]. Про

те, яке величезне значення у справі навчання і виховання мають якості особистості вчителя писали багато видатних педагогів. Аналіз психолого-педагогічної, філософської літератури дозволив встановити своєрідність їх підходів до питання про вимоги до вчителя. До прогресивних діячів, чия теоретична і практична діяльність сприяла визначенню ролі вчителя у суспільстві, належать Г. Сковорода, М. Драгоманов, О. Духнович, Ю. Федькович, Х. Алчевська та інші. У ході наукового пошуку встановлено, що на думку С. Миропольського педагог повинен бути людиною освіченою, високоморальною, людиною із своїми вихованцями. Крім того, згідно з його поглядами, викладач повинен стежити за розвитком педагогічної науки, працювати над підвищенням своєї педагогічної майстерності та загальноосвітнього рівня. «У будь-яких умовах вчитель повинен сіяти знання, а в серцях-повагу до знань, до істини, до людської гідності, повагу до чужої особи й чужої віри, не кажучи про почуття товариськості й солідарності,»- наголошував вчений.[3, с.232.]

Висновки. Таким чином, аналіз педагогічної спадщини вітчизняного педагога С. Миропольського та сучасних історико-педагогічних досліджень дозволяє стверджувати, що в педагогічній теорії та практиці у другій половині XIX – початку XX століття були вироблені досить ґрунтовні вимоги до професійно-педагогічної підготовки педагогічних кадрів в спеціальних навчальних закладах, створений образ зразково-показового вчителя, який вбирав в себе синтез трьох головних елементів: духовно-морального, громадянського та професійного. Підкреслено, що професійний елемент особистості педагога повинен включати: загальну, спеціальну теоретичну та практичну підготовки. Проаналізовані історико- педагогічні матеріали дають можливість стверджувати, що циклу психолого-педагогічних дисциплін відводилося значне місце, доведено значення психолого-педагогічних знань як для вчителя так і для суспільства в цілому.

Література

1. Багале́й Д. И. Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год) / Д.И.Багале́й Д.П.Миллер: Истор. моногр. - Т.2. - Харьков, 1912. - 973 с.

2. Демков М. О задачах русской педагогики / М.О. Демков // Русская школа.-1892.-№5-6.-С.78-106.

3. Миропольский С.И. Воскресная школа и педагогический курс при Харьковской семинарии / С.И.Миропольский// Журнал Министерства Народного Просвещения. - 1868. - №138. - С.217-245.

4. Миропольский С. И. Доклад о первом заседании учредительной и редакционной комиссии С-Петербургского Педагогического Общества 14 октября 1872. / С.И.Миропольский. // Семья и школа. - 1873.- № 7.-С.40-50.

5. Миропольский С. И. Задачи, план и силы обществ для распространения грамотности в России / С.И.Миропольский. // Семья и школа.- 1873.- № 7.- С. 139-184.

6. Миропольский С.И. Из школьной жизни // Наша начальная школа. - 1873.- №2.- 1875.- №10.

7. Миропольский С.И. К вопросу об образовании народных учителей / С.И.Миропольский.// Наша начальная школа. – 1873.- №№2,3.

8. Миропольский С. И. Практическая организация педагогических классов при женских гимназиях Министерства народного просвещения / С.И.Миропольский.// Журнал Министерства Народного Просвещения. - 1879.- № 201.- С.1- 33.

9. Миропольский С. И. Руководство к начальному обучению для учителей народных школ / С.И.Миропольский.// Журнал Министерства Народного Просвещения, - 1871.- №153.- С. 108-132.

10. Панасенко Є.А. Ідеал учителя у вітчизняній педагогічній журналістиці другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – Автореф. канд. пед. наук. – Луганськ, 2001. – 20с.

References:

1. Bagaley D. I. Miller D.P. Istoriya goroda Harkova za 250 let ego sushchestvovaniya (s 1655-go po 1905-y god) / D.I.Bagaley D.P.Miller: Istor. monogr. - T.2. - Harkov, 1912. - 973 s.

2. Demkov M. O zadachah russkoy pedagogiki / M.O. Demkov // Russkaya shkola.-1892.-№5-6.-S.78-106.

3. Miropolskiy S.I. Voskresnaya shkola i pedagogicheskiy kurs pri Harkovskoy seminarii / S.I.Miropolskiy// Zhurnal Ministerstva Narodnogo Prosveshcheniya. - 1868. - №138. - S.217-245.

4. Miropolskiy S. I. Doklad o pervom zasedanii uchreditelnoy i redaktsionnoy komissii S-Peterburgskogo Pedagogicheskogo Obshchestva 14 oktyabrya 1872. / S.I.Miropolskiy. // Semya i shkola. - 1873.- № 7.-S.40-50.

5. Miropolskiy S. I. Zadachi, plan i sily obshchestv dlya rasprostraneniya gramotnosti v Rossii / S.I.Miropolskiy. // Semya i shkola.- 1873.- № 7.- S. 139-184.

6. Miropolskiy S.I. Iz shkolnoy zhizni // Nasha nachalnaya shkola. -1873.- №2.- 1875.- №10.

7. Miropolskiy S.I. K voprosu ob obrazovanii narodnih uchiteley / S.I.Miropolskiy.// Nasha nachalnaya shkola. – 1873.- №№2,3.

8. Miropolskiy S. I. Prakticheskaya organizatsiya pedagogicheskikh klassov pri zhenskikh gimnaziyah Ministerstva narodnogo prosveshcheniya / S.I.Miropolskiy.// Zhurnal Ministerstva Narodnogo Prosveshcheniya. - 1879.- № 201.- S.1- 33.

9. Miropolskiy S. I. Rukovodstvo k nachalnomu obucheniyu dlya uchiteley narodnyh shkol / S.I.Miropolskiy.// Zhurnal Ministerstva Narodnogo Prosveshcheniya, - 1871.- №153.- S. 108-132.

10. Panasenko E.A. Ideal uchitelya u vitchiznyaniy pedagogichniy zhurnalistsi drugoyi polovini XIX – pochatku XX st. –Avtoref. kand. ped. nauk. – Lugansk, 2001. – 20s.